

Конституційне право

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15883442>

**«Конституційна реформа» vs «Конституційний перегляд»: від теорії
до практики**

Андріанна Бадида

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри теорії та історії держави і права

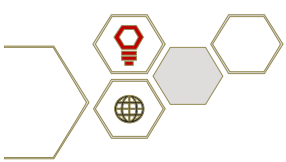
Ужгородського національного університету,

Ужгород, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-5980-5132>

Прийнято: 16.03.2025 | Опубліковано: 29.03.2025

***Анотація.** У статті здійснено теоретико-прикладний аналіз співвідношення понять «конституційна реформа» та «конституційний перегляд» у контексті сучасних викликів, що постають перед демократичними державами, що засновані на принципі верховенства права. На основі теоретичних підходів до розуміння конституційної реформи, обґрунтовується, що конституційна реформа є ширшим поняттям, ніж конституційний перегляд. Конституційна реформа охоплює не лише формальну зміну тексту конституції, а й зміни у правозастосовній практиці, інституційній структурі та механізмі реалізації правових норм. Проаналізовано основні етапи реалізації реформ, включаючи підготовку, консультації, формалізацію змін та сприйняття після проведення реформ. Метою статті є теоретико-правовий аналіз співвідношення понять «конституційна реформа» та «конституційний перегляд» з урахуванням української та зарубіжної доктрини, практики окремих держав (Франції, України), а також осмислення особливостей реалізації цих*

процесів. Особливу увагу приділено поняттю «конституційний перегляд» як способу зміни тексту конституції шляхом дотримання спеціальної юридичної процедури, що передбачається конституційним текстом. Наводиться порівняльний аналіз досвіду Французької Республіки та України: зокрема, досліджено порядок перегляду Конституції у Франції, встановлений її ст. 89, та процедуру, передбачену ст. 155 Конституції України. Показано приклади застосування як перегляду, так і реформи. Окремо проаналізовано значення довіри суспільства у процесі реформування та роль діалогу між державою та громадянським суспільством. У підсумку, виводиться висновок про те, що конституційний перегляд є одним із правових інструментів реалізації реформи, проте не охоплює усього її змісту. Стаття спрямована на поглиблення розуміння трансформацій конституційного порядку в умовах реалій.

Ключові слова: конституційна реформа; конституційний перегляд; конституція; українська правова доктрина; правопорядок; процедура перегляду конституції; інституційні зміни; демократія.

"Constitutional Reform" vs. "Constitutional Review": From Theory to Practice

Andrianna Badyda

Candidate of Law,

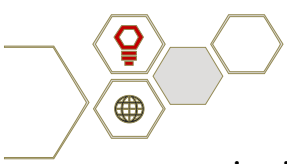
Associate Professor of the Department of Theory and History of State and Law

Uzhhorod National University,

Uzhhorod, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-5980-5132>

Abstract. *The article provides a theoretical and applied analysis of the relationship between the concepts of “constitutional reform” and “constitutional review” in the context of modern challenges facing democratic states based on the principle of the rule of law. Based on theoretical approaches to understanding constitutional reform, it is argued that constitutional reform is a broader concept than*

constitutional review. Constitutional reform encompasses not only a formal change in the text of the constitution, but also changes in law enforcement practice, institutional structure and the mechanism for implementing legal norms. The main stages of reform implementation are analyzed, including preparation, consultations, formalization of changes and perception after the reforms. The purpose of the article is a theoretical and legal analysis of the relationship between the concepts of “constitutional reform” and “constitutional review” taking into account Ukrainian and foreign doctrine, the practice of individual states (France, Ukraine), as well as an understanding of the features of the implementation of these processes. Particular attention is paid to the concept of “constitutional revision” as a way of changing the text of the constitution by following a special legal procedure provided for by the constitutional text. A comparative analysis of the experience of the French Republic and Ukraine is presented: in particular, the procedure for revising the Constitution in France, established by its Art. 89, and the procedure provided for in Art. 155 of the Constitution of Ukraine are studied. Examples of the application of both revision and reform are shown. The importance of public trust in the reform process and the role of dialogue between the state and civil society are separately analyzed. As a result, the conclusion is drawn that constitutional revision is one of the legal instruments for implementing the reform, but does not cover its entire content. The article is aimed at deepening the understanding of the transformations of the constitutional order in the conditions of reality.

Keywords: *constitutional reform; constitutional revision; constitution; Ukrainian legal doctrine; rule of law; constitutional revision procedure; institutional changes; democracy.*

Постановка проблеми. Проведення конституційних реформ у сучасних країнах зумовлені вирішенням основних проблем соціально-економічного, політичного розвитку, які вважаються легітимними та загальновизнаними. Разом із зростанням вимог до конституцій вони стають складними та тривалими, а, отже, їх складніше розробляти та впроваджувати. Актуальність теми зумовлена

необхідністю чіткого розмежування між глибинними змінами у конституційному ладі держави та процедурними оновленнями, які не змінюють засадничих принципів. На нашу думку, розуміння відмінностей між реформою та переглядом конституції є ключовим для запобігання правовому свавіллю, маніпуляціям з боку політичних еліт і для гарантування верховенства права в державі.

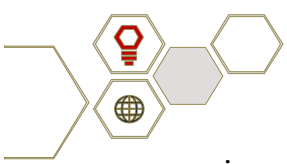
В межах цієї статті буде проведено аналіз останніх досліджень і публікації за піднятою проблематикою, висвітлення поставленої цілі та завдань її досягнення, викладення основного матеріалу дослідження та сформовано висновки за результатами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конституційної реформи активно обговорюються в українській правовій доктрині [1-15]. Зокрема, практичні аспекти та умови здійснення реформ становлять науковий інтерес таких вчених як: О. Ющик, В. Сухонос, В. Лемак, Н. Агафонова, О. Скакун, В. Шаповал та ряд інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковому внеску дослідників у сфері конституційного права, теорії держави та права, а також політико-правових реформ, слід зауважити, що низка важливих аспектів співвідношення між конституційною реформою та конституційним переглядом досі залишається недостатньо дослідженою. Результати цього дослідження можуть бути використані в нормотворчій діяльності, експертній оцінці правових ініціатив, а також у підготовці фахівців з конституційного та політичного права.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретико-правовий аналіз співвідношення понять «конституційна реформа» та «конституційний перегляд» з урахуванням української та зарубіжної доктрини, практики окремих держав (Франції, України), а також осмислення особливостей реалізації цих процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У демократичному світі, не лише в Україні, існує потреба у теоретичному узагальненні та систематизації

досвіду проведення конституційних реформ. На думку Н. Агафонові поняття конституційної реформи можна описати так: це обумовлене потребами розвитку суспільства об'єктивне, соціальне, правове, політичне явище, пов'язане зі змінами Основного Закону і законодавства, що проводяться на основі принципових, ціннісних засад конституційного ладу в межах параметрів конституційного [1, С. 10]. А головне призначення конституційної реформи полягає у вирішенні (знятті) суперечностей між потребами розвитку суспільства та можливостями, заданими в рамках основного закону держави [2, С. 360-361]. О. Скакун визначає конституційну реформу через позитивістський підхід, зазначаючи, що це комплекс заходів, що спрямовані на зміну або доповнення Конституції, що здійснюється у встановленому законом порядку [3, С. 440]. Дещо ширше формулює визначення конституційної реформи В. Шаповал, акцентуючи на інституційній складовій реформи: «конституційна реформа повинна бути не лише текстуальною зміною, а й функціональною трансформацією» [4]. У сучасній юриспруденції конституційна реформа, як видається, виходить за межі звичайного оновлення тексту Конституції. Йдеться про більш серйозні та масштабні зміни у правопорядку будь-якої демократичної держави.

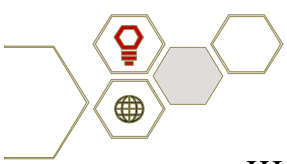
Український вчений В. Лемак дуже влучно проаналізував основні проблеми технології конституційної реформи, серед яких назвав: дотримання діючих конституційних процедур, підвищений рівень легітимності до процесу реформи, чітко окреслений предмет реформи тощо [5, С. 49-50]. Цікавим є дослідження, у якому йдеться про практику конституційної реформи, у основі якої лежать певні керівні принципи, покликані слугувати орієнтиром для політичних партій, які проводять реформи у своїх країнах. Процеси конституційної реформи, як правило, характеризуються напруженістю та широким різноманіттям поглядів та інтересів. Закладання міцної основи на ранній стадії допомагає запобігти зриву обговорень через цю напруженість. На підготовчому етапі необхідно досягнути згоди щодо попередньої угоди (у якій зазначено, хто хоче провести реформу, які її цілі тощо), публічної декларації

(обов'язок політичних партій захищати загальні інтереси), угоди між політиками та громадянським суспільством щодо процесу прийняття рішень тощо [6, С. 9-10].

Наступною є фаза інформування та консультацій, яка потребує активного залучення поінформованих громадян протягом усього процесу реформ (це сприяє народній легітимності). Після цього – обговорення суті та етап складання проєкту. Останньою стадією є прийняття та впровадження конституційної реформи. Конституційна реформа не закінчується прийняттям нової або переглядом конституції. Перетворення прийнятих змін на підзаконні акти є тривалим, делікатним та важливим кроком у процесі реформ. До речі, керівні принципи саме цього (заключного) етапу спрямовані на сприяння: політичній угоді, яка передбачає домовленості, досягнуті під час обговорення; необмежений контроль над процесом прийняття та впровадження з боку неурядових, політичних чи медіа організацій; політичний консенсус, який гарантує, що прийняті статті будуть перетворені на підзаконні акти у встановлені терміни тощо. [6, С. 10-12].

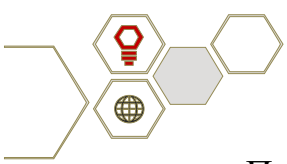
Важливий момент у процесі реалізації реформ є довіра суспільства. Ряд авторів у своїх дослідженнях акцентують на цьому. Вважаємо доречним поділитися думкою Скотта М. Вебера, який вважає, що довіру не можна нав'язати, імпортувати чи купити. Вона будується повільно, а іноді й неохоче. Вона будується через діалог з питань, великих і малих, а також через постійне, щоденне прагнення до досягнення спільного бачення. Хоча довіра є основою миробудівництва, вона також є найскладнішою метою для досягнення. Довіра є не лише відновленням інфраструктури чи існуванням держави, а й невідчутним, але вирішальним цементом суспільства. Вона надає інституціям їхньої легітимності та об'єднує окремих осіб і групи на довгому шляху до міцного миру. Щоб процес конституційної розробки був справді партисипативним, він має бути розроблений таким чином, щоб забезпечити достатньо часу для розвитку довіри [7, С. 5].

Ще одним поняттям, крім конституційної реформи, що стосується внесення змін до конституції, є конституційний перегляд. Це не тотожні поняття, адже конституційна реформа є ширшим поняттям як за обсягом та змістом, так і за формою реалізації. На прикладі Французької Республіки пояснимо відмінність між цими поняттями.

Слід почати з того, що у Франції, крім органічних і звичайний законів є конституційні. Конституційний закон (або основний закон держави) – це закон, прийнятий за певною процедурою, який стосується характер, обсягу та здійснення повноважень держави. У Франції конституційний закон – це закон про перегляд Конституції, який змінює, скасовує або доповнює її положення. Він має бути прийнятий обома асамблеями, що складають Парламент, в однакових умовах. Перегляд Конституції є остаточним після схвалення референдумом. Однак, коли це законопроект, Президент Республіки може вирішити не виносити його на референдум, а виносити на схвалення Конгресу Парламенту (засідання Національних зборів та Сенату), який повинен прийняти рішення більшістю в три п'ятих поданих голосів. У Франції перегляд Конституції регулюється ст. 89 Конституції [8]. В Україні формальна зміна тексту Конституції через встановлену процедуру встановлюється ст. 155 (Розділ XIII) Конституції України [9].

Французький професор публічного права Олів'є Бо у своєму дослідженні описує, що існує кілька способів внесення змін до Конституції, якщо ми визнаємо, що будь-яка Конституція, письмова чи ні, може бути змінена. Це може статися двома різними способами: або шляхом «перегляду Конституції», або шляхом «конституційної зміни». Формально перегляд Конституції – це юридичний метод, за допомогою якого органи державної влади прямо змінюють текст Конституції, після дотримання спеціальної процедури, яка називається процедурою перегляду. А «конституційна зміна» - це поправка до Конституції, яка формально залишає текст Конституції незмінним і яка є результатом фактів, які не обов'язково виникають з наміру внести зміни до Конституції або усвідомлення цього [10, Р. 2].

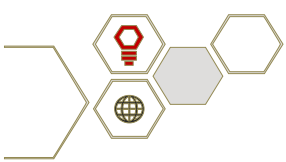

Переважна більшість конституційних текстів передбачають процедуру внесення змін до їхніх положень. Здебільшого модифікація тексту, яка юридично називається «переглядом», здійснюється за «спеціальною процедурою», що є складнішою у провадженні, ніж процедура внесення змін до звичайних законів. Ця якість конституції називається «жорсткістю». Справді, іноді може бути доцільним внести зміни до тексту конституції для покращення функціонування певного інституту, виправлення певного становища, практика якого виявила його недоліки або врахування певних подій.

Відповідно, якщо конституції є жорсткими, то текстова модифікація має здійснюватися, з одного боку, органами державної влади, що уповноважені здійснювати перегляд самою конституцією, а з іншого боку, відповідно до форм і процедур, які вона встановлює. Повноваження щодо перегляду здійснює орган, передбачений конституцією, але здебільшого повноваження щодо перегляду розподілені між кількома органами, щоб гарантувати стабільність конституції. У демократичних державах ці повноваження зазвичай належать парламентським зборами та народу, який потім втручається переважно через референдум [10, Р. 3]. Висновуємо, що конституційний перегляд є одним із інструментів конституційної реформи. Проте реформа, на відміну від перегляду, не завжди вимагає змін у конституційному тексті.

Покажемо різницю між досліджуваними поняттями на прикладах. В Україні прикладом конституційного перегляду може слугувати Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 8 грудня 2004 року, що передбачив зміну форми правління в Україні, проте у 2010 році рішенням КСУ визнано вказані зміни такими, що не відповідають Конституції (Справа № 1-45/2010). Прикладом саме конституційної реформи в Україні є реформа децентралізації, адже вона передбачає велику кількість змін у законодавстві, адміністративні механізми тощо [11]. Іншими словами, без внесення змін до Конституції України було змінено публічне управління

У Французькій Республіці Закон від 23 липня 2008 року «Про модернізацію інституцій П'ятої Республіки» є переглядом Конституції через

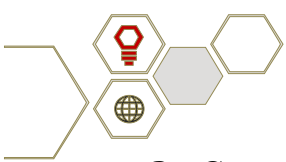

встановлену процедуру. Його зміст – перелік змін у системі органів державної влади, зокрема, посилення ролі парламенту, обмеження у статусі Президента, посилення захисту прав людини тощо [12]. А конституційна реформа (ширше поняття) передбачає прийняття не лише вказаного попередньо Закону, а й практику Конституційної ради щодо тлумачення норм (у першу чергу, пріоритетне питання конституційності (QPC), що дозволяє громадянину звернутися до Ради, якщо він вважає, що закон порушує його права, гарантовані Конституцією, хоча й опосередковано) [13, С. 157].

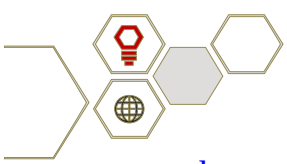
Висновки. З проведеного нами аналізу випливає, що конституційний перегляд – це формальна зміна конституційного тексту на основі спеціальної процедури, передбаченої основним законом, а конституційна реформа – поняття широче, що передбачають зміни у державному механізмі чи певні політичні перетворення, які, до речі, не завжди є формально закріпленими у конституції. Відтак, піднята тема дослідження є сутнісно важливою для розуміння динаміки розвитку сучасного конституціоналізму. Її зміст полягає в аналізі різниці між глибокими, системними змінами, які охоплюють основи функціонування державної влади, інститутів і принципів (конституційна реформа), та точковими змінами або уточненнями норм Основного Закону (конституційний перегляд), які не змінюють його ідеологічну чи аксіологічну природу. Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому аналізі механізмів і процедур конституційних змін у контексті політичної доцільності, участі громадян у таких процесах, а також у порівняльному вивченні досвіду інших держав щодо регламентації меж допустимого перегляду основного закону.

Список використаних джерел

1. Агафонова Н. Загальнотеоретичні підходи до поняття «конституційна реформа». Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2015. № 6. С. 5-11.
2. Агафонова Н. В. Конституція як об'єкт реформування. Університетські наукові записки. 2016. № 59. С. 351-366.

3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Харків : Еспада, 2011. 656 с.
4. Шаповал В. М. Конституційне право України : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 472 с.
5. Лемак В.В. Технологія конституційної реформи: основні вимоги європейського досвіду для України. Право України. 2016. № 6. С. 44-51.
6. Martin van Vliet, Winluck Wahiu, Augustine Magolowondo. Processus de réforme constitutionnelle et partis politiques. Principes pour la pratique. Publié par le NIMD, La Haye, Pays-Bas. Avril 2012. 64 p. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/processus-de-reforme-constitutionnelle-et-partis-politiques.pdf> (дата звернення: 23.02.2025).
7. Michele Brandt, Jill Cottrell, Yash Ghai et Anthony Regan. Le processus constitutionnel : élaboration et réforme. Quelles options ? Copyright © Interpeace 2015. 408 p. URL: https://www.interpeace.org/wp-content/uploads/2015/07/2015_02_Constitution-Making_Handbook_French.pdf (дата звернення: 23.02.2025).
8. “Toupictionnaire”: Le dictionnaire de politique. Site. Publié le 5 mai 2011. URL: https://www.toupie.org/Dictionnaire/Loi_constitutionnelle.htm (дата звернення: 23.02.2025).
9. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (в редакції зі змінами станом на 2024 рік). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96> (дата звернення: 23.02.2025).
10. Olivier Beaud. Les mutations de la V-eme Republique. Ou comment se modifie une Constitution ecrute. Pouvoirs. 2001. № 4. P. 1-4. URL: https://cours.unjf.fr/repository/coursefilearea/file.php/468/Cours/002_item/support002.pdf (дата звернення: 23.02.2025).
11. Навіщо децентралізація? 26 червня 2025. © Портал «Децентралізація», 2022. URL: <https://decentralization.ua/about> (дата звернення: 23.02.2025).
12. Loi constitutionnelle n° 2008-724 du 23 juillet 2008 de modernisation des institutions de la Ve République. URL:

<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000019237256>

(дата

звернення: 26.02.2025).

- 13.Бадида А. Ю. Механізм пріоритетного питання конституційності у Французькій республіці. Право України. 2023. Вип. 7. С. 152–158.
- 14.Маньгора В.В., Михальчук Ю. О. Використання цифрових технологій у праві: перспективи та виклики. Інформація і право. 2023. № 4(47). С. 147-158.
- 15.Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 227-237. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237)